INLEIDING

WERKBLADEN

PREVENTIEMATRIXEN

Een duurzaam preventiebeleid

Aan de slag met preventiematrixen op het gebied van gezondheid, veiligheid en participatie binnen jouw gemeente

EEN DUURZAAM PREVENTIEBELEID

Wil je ook aan de slag met duurzaam preventiebeleid? De preventiematrix helpt bij het overzichtelijk maken, inrichten en evalueren van de activiteiten en interventies die er in jouw gemeente zijn voor verschillende doelgroepen (jeugd, volwassenen en ouderen). Daarbij wordt ook meteen duidelijk welke doelgroepen of onderwerpen nog aandacht behoeven. De preventiematrix kan op meerdere manieren worden gebruikt door gemeenten, professionals en burgers. Door het werken met de preventiematrix ontstaat ook meer eenheid van taal tussen diverse betrokkenen.

Wat is preventie?

Het begrip preventie wordt vooral gebruikt in de gezondheidszorg en betekent daar het voorkomen van gezondheidsproblemen. Daarbij worden meerdere indelingsvarianten voor niveaus van preventie gebruikt, bijvoorbeeld: universele, selectieve en geïndiceerde preventie, maar ook primaire, secundaire en tertiaire preventie. In de preventiematrix hanteren we de volgende indeling van preventieniveaus. Preventie voor:

- mensen zonder bekende risicofactor(en)/ probleem
- mensen met risicofactor(en)
- mensen met een probleem

Deze driedeling van preventie op het gebied van gezondheid is ook toepasbaar op veiligheid en participatie.

Waarom is preventie belangrijk?

‘Voorkomen is beter dan genezen’

Mensen, zonder risicofactoren of problemen, kunnen worden gestimuleerd keuzes te maken die hen beschermen tegen risicofactoren en die ten goede komen aan hun kwaliteit van leven en hun deelname aan de maatschappij. Mensen met risicofactoren kunnen worden ondersteunend om te voorkomen dat zij een probleem krijgen door de bestaande risico’s te verminderen of weg te nemen en beschermende factoren te versterken. Mensen die problemen hebben kunnen worden geholpen bij de aanpak van hun problematiek als ze dat willen, zodat verergering van problemen of complicaties worden voorkomen.

Driesporenbeleid

Bij preventie heb je een parallelle strategie nodig langs bovenstaande drie sporen. Met dit samenhangend driesporenbeleid zet de gemeente in op **duurzame preventie** en kan op termijn de omslag naar ‘de voorkant’ worden gemaakt. Tijdige inzet op het versterken van beschermende factoren en het voorkomen van risico’s en problemen draagt op termijn bij aan de kwaliteit van leven van mensen en minder inzet op het verhelpen van problemen. Door het invullen van de preventiematrix kun je beleidsdoelstellingen formuleren, aanscherpen of evalueren en de aanpak vormgeven.

GEBRUIK VAN DE PREVENTIEMATRIX

Invullen van de preventiematrix

Met het invullen van de preventiematrix wordt duidelijk welke activiteiten en interventies in de gemeente (kunnen) worden ingezet om problematiek te voorkomen en aan te pakken. Daarbij kijk je naar de problematiek waarmee de gemeente zich geconfronteerd ziet (rechterkolom van de preventiematrix). De problematiek is geclusterd in 'gezondheid', 'veiligheid' en 'participatie'. Door ook preventief in te zetten op het versterken van beschermende factoren en het vroeg signaleren en aanpakken van risicofactoren hoop je te realiseren dat de gewenste situatie wordt bereikt (linkerkolom van de preventiematrix). Omdat de problematiek en aanpakken voor verschillende doelgroepen anders zijn, zijn er drie matrixen gemaakt, namelijk voor jeugd (0-18 jaar), volwassenen (18-67 jaar) en ouderen (67+). Voordat je aan de slag gaat met de preventiematrix is het van belang na te gaan welke basisvoorzieningen al in de gemeente aanwezig zijn en waarop je kunt voortbouwen. Bijvoorbeeld bij de preventiematrix jeugd: basisvoorzieningen zoals kinderopvang, school, speeltuin en jeugdgezondheidszorg.

'De preventiematrix is een goed begin om met regionale samenwerkingspartners in gesprek te gaan. Zo kunnen we het aanbod goed en onderbouwd afstemmen op wat de jeugd nodig heeft in deze regio.'

Greetje Kolk, procesbegeleider jeugd, gemeente Emmen.

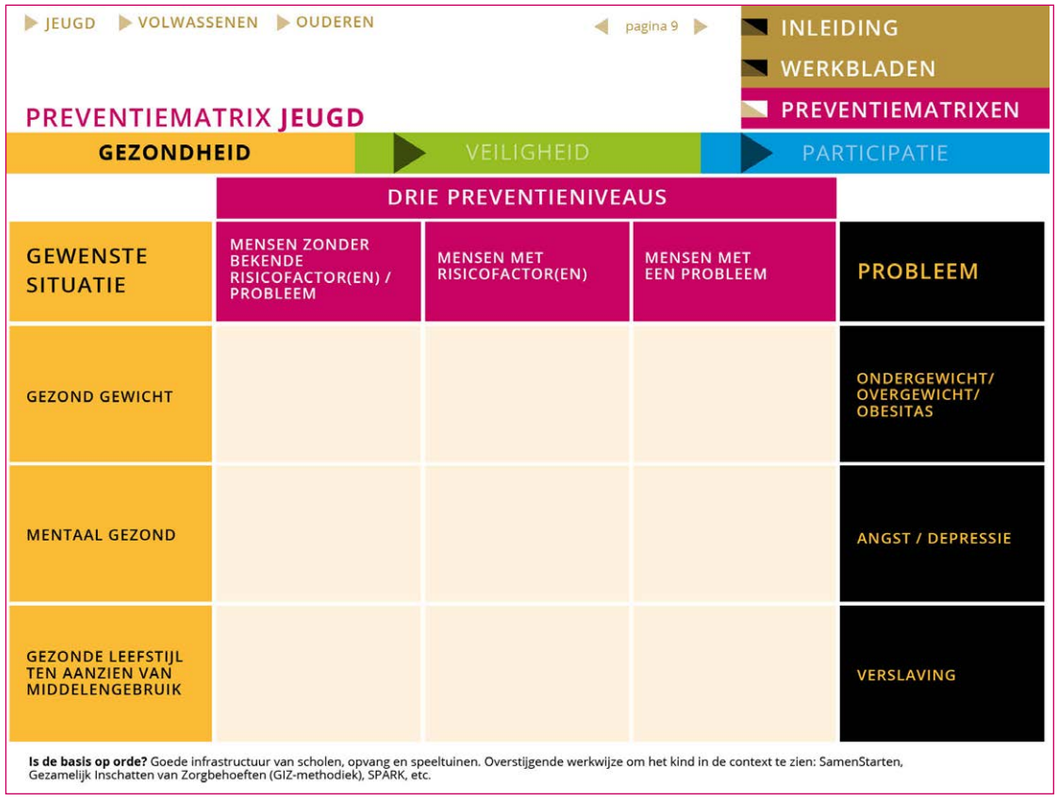
JEUGD VOLWASSENEN OUDEREN
pagina 9
INLEIDING
WERKBLADEN
PREVENTIEMATRIXEN

PREVENTIEMATRIX JEUGD

GEZONDHEID | VEILIGHEID | PARTICIPATIE

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
GEZOND GEWICHT				ONDERGEWICHT/ OVERGEWICHT/ OBESITAS
MENTAAL GEZOND				ANGST / DEPRESSIE
GEZONDE LEEFSTIJL TEN AANZIEN VAN MIDDELENGEBRUIK				VERSLAVING

Is de basis op orde? Goede infrastructuur van scholen, opvang en speeltuinen. Overstijgende werkwijze om het kind in de context te zien: SamenStarten, Gezamelijk Inschatten van Zorgbehoeften (GIZ-methodiek), SPARK, etc.

DE PREVENTIEMATRIX ALS ONDERDEEL VAN HET BELEIDSPROCES

Het invullen van de preventiematrix staat niet op zichzelf, maar is idealiter onderdeel van een breder beleidsproces. Dit beleidsproces wordt schematisch weergegeven in figuur 1. Op basis van een gedegen probleemdiagnose worden beleidsdoelen geformuleerd. Vervolgens draagt het invullen van de preventiematrix bij aan het samenstellen van een samenhangend pakket aan activiteiten en interventies (fase van beleidsontwerp in figuur 1). Tools als het Kwaliteitskompas en de Toolkit Preventie in de wijk kunnen helpend zijn in het bredere beleidsproces en het krijgen van zicht en grip op het sociaal domein.

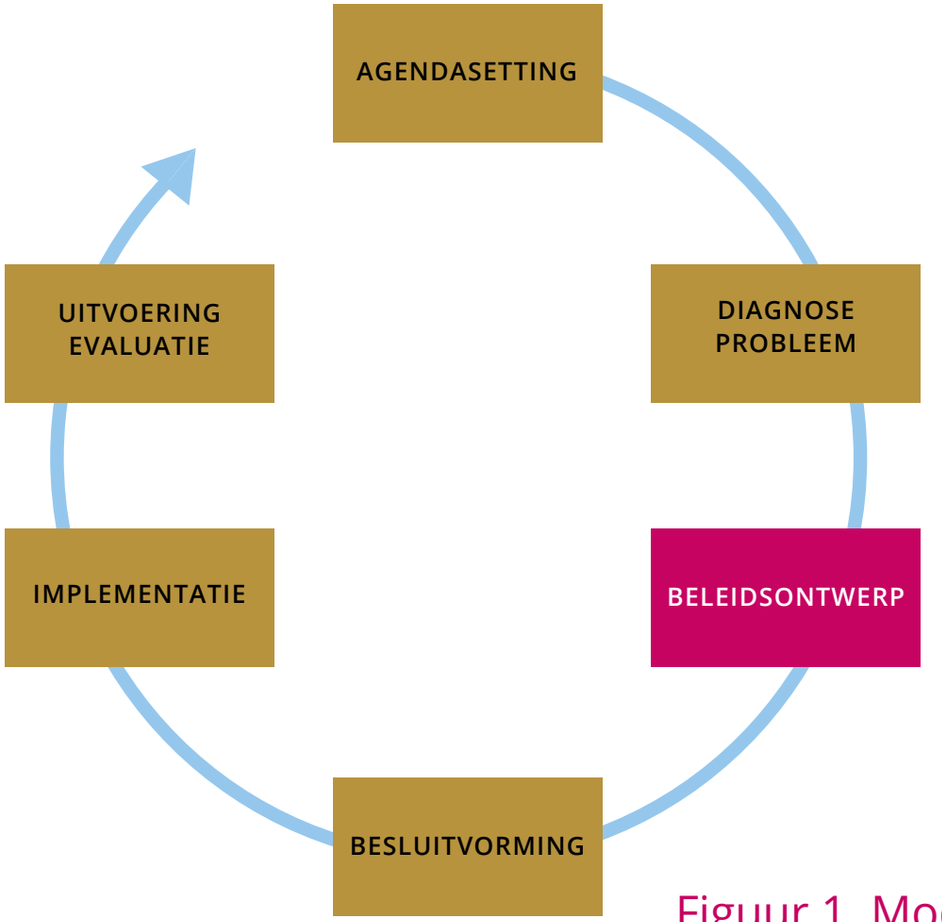

Figuur 1. Model van beleidscyclus*

* P. H. M. van Hoesel, F. L. Leeuw, and J. W. M. Mevissen, Eds., *Beleidsonderzoek in Nederland. Kennis voor beleid; ontwikkeling van een professie.* Assen, 2005.

TOTSTANDKOMING VAN DE PREVENTIEMATRIX

Door de transitie van taken van Rijksoverheid naar gemeenten zijn gemeenten verantwoordelijk voor de uitvoering van veel wetten. Gemeenten zijn daarbij o.a. op zoek naar manieren om preventie vorm te geven. Wat is preventie, hoe kan ik preventie in mijn gemeente vormgeven en hoe kan ik er op sturen?
Op verzoek van het ministerie van VWS en de VNG heeft een landelijke werkgroep bestaande uit gemeenten, kennisinstituten en Werkplaatsen Sociaal Domein daarover nagedacht. Zij ontwikkelden een concrete aanpak, de preventiematrix.

De preventiematrix helpt bij het overzichtelijk maken van de activiteiten en interventies die er in je gemeente al zijn voor verschillende doelgroepen. Daarbij maakt het ook meteen inzichtelijk welke onderwerpen of doelgroepen nog aandacht behoeven. De preventiematrix helpt ook bij het maken van keuzes, zoals voor welk probleem wil je preventie inzetten?

Betrokken bij deze werkgroep waren: NCJ, NJi, Pharos, Movisie, Vilans, Trimbos- instituut, RIVM, GGD GHOR Nederland, gemeente Zeist, gemeente Groningen, gemeente Alkmaar, gemeente Zaanstad, Werkplaatsen Sociaal Domein (Inholland Haarlem), Hogeschool Leiden, Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie en Landelijk Kenniscentrum LVB.

Gebruik je deze preventiematrix in je gemeente, geef dan je feedback s.v.p. aan Marga Beckers (mbeckers@ncj.nl), voorzitter van de landelijke werkgroep. Met jouw feedback wordt de preventiematrix weer doorontwikkeld en zal de bruikbaarheid voor de praktijk verbeteren.

Als je vragen hebt over het gebruik van de preventiematrix of als je begeleiding wilt bij het gebruiken van de preventiematrix in de praktijk kun je ook contact opnemen. Samen bekijken wij dan wie daarbij het best kan meedenken.

WERKBLAD 1

VOORBEREIDING BIJEENKOMST PREVENTIEMATRIX

Ter voorbereiding van een bijeenkomst maak je keuzes.

1. Wat is je doel?

Bepaal vooraf je doel. Wat wil je in een bijeenkomst met relevante partijen bereiken? Wil je gemeentelijk preventiebeleid:

- Ontwikkelen
- Evalueren en daarbij ook naar de kwaliteit van het aanbod kijken of naar de kostprijs?
- Doorontwikkelen

2. Welke doelgroep kies je?

- Jeugd
- Volwassenen
- Ouderen

3. Thema's en wijken

Bekijk de thema's die in de linker- en rechterkolom (resp. gewenste situatie en probleem) van de preventiematrix worden genoemd. Zijn dit ook de thema's die in jouw gemeente belangrijk zijn? Zo nodig kunnen extra thema's worden toegevoegd of worden uitgelicht. Je kunt de preventiematrix gemeentebreed of op wijkniveau uitwerken. Daarbij kun je wijkprofielen van de Handreiking Gezonde Gemeente gebruiken of de Toolkit Preventie in de wijk en de websites van Gezond in ... of Waarstaatjegemeente.nl. Vraag je GGD om mee te kijken naar wijkprofielen en gegevens uit monitors.

4. Wie betrek je?

Maak een stakeholderanalyse. Stakeholders, of sleutelfiguren, zijn betrokkenen die van belang zijn bij het analyseren van de problematiek en bij het creëren van draagvlak voor de oplossingen. Welke sleutelfiguren kennen de doelgroep en de problematiek? Welke sleutelfiguren kunnen mogelijk een rol spelen bij de oplossing ervan? In de uitvoering, het draagvlak of de financiering? Welke sleutelfiguren kunnen tegengas geven? Je kunt denken aan de volgende sleutelfiguren:

- Gemeente: beleidsmakers en innovatiemanagers
- Professionals/ sectoren: jeugdhulpverleners, maatschappelijk werkers, huisartsen, professionals in verpleeghuizen, scholen, opvang, sociale (wijk)teams, CJG en jeugdgezondheidszorg
- Inwoners en ervaringsdeskundigen

5. Oefenen

Het werkt prettig als je de preventiematrix eerst een keer gebruikt met je collega's in de gemeente om zo ook de vraagstelling voor de bijeenkomst met de andere partijen helder te krijgen.

WERKBLAD 2

BENODIGDHEDEN BIJEENKOMST PREVENTIEMATRIX

UITNODIGING

Zorg voor goede communicatie in de uitnodiging over het doel en het programma.

DEELNEMERS

Nodig deelnemers uit die samen de preventiematrix gaan invullen.
Tip: Vraag deelnemers die op de hoogte zijn van activiteiten en interventies rondom preventie vanuit hun organisatie of expertise.

WERKBLADEN

Geprinte versies van de preventiematrixen per doelgroep voor de drie deelgebieden (gezondheid, veiligheid en kansrijk/participatie).
Let op: op een groot formaat (afmeting flipoverpapier).

WERKBLAD 3

WERKWIJZE BIJEENKOMST PREVENTIEMATRIX

Stap 1: Uitleg werkwijze

Begin met een korte inleiding waarin het doel en de opbouw van de preventiematrix wordt uitgelegd. Benoem daarbij de verschillende niveaus van preventie en de thema's.
Tip: gebruik de inleiding van dit document

Stap 2: Post-its plakken

Vraag de deelnemers welke activiteiten en interventies zij kennen of toepassen. Zij schrijven elke activiteit of interventie op een post-it. De deelnemers plakken vervolgens hun post-its op de desbetreffende plaats in de preventiematrix. Je kunt de deelnemers ook al vragen dit voorafgaand aan de bijeenkomst te doen.

Stap 3: Bespreek het overzicht

In een oogopslag wordt duidelijk wat er is en in welke pijler er nog weinig of niets is. Maar dit zegt nog niet alles. Als een cel vol hangt met post-its wil dat nog niet zeggen dat er teveel wordt aangeboden of dat de goede dingen worden gedaan; dat vraagt nadere analyse. Vragen zijn bijvoorbeeld: Sluiten interventies op elkaar aan? Wat mist er nog? Vraag tenslotte: Is er nog een verdieppingsslag nodig? Het kan zijn dat er een verdiepingsslag moet worden gemaakt, bijvoorbeeld naar aanbod per leeftijdscategorie (bijvoorbeeld basisschooljeugd en jongeren op het voortgezet onderwijs) of per thema (alle organisaties die betrokken zijn bij preventie van overgewicht).

Stap 4: Afronding en vervolg

Kijk terug of je doelen voor het werken met de preventiematrix zijn bereikt en beslis samen over vervolgstappen. Denk ook aan het maken van afspraken over evaluatie en bijstelling.

Meer informatie over erkende interventies:
Kenniscentrum Sport
Movisie
NCJ
NJi
RIVM
Vilans
Trimbos instituut

Kijk voor inspiratie:
Inspiratiefilm Nadine Burke Harris

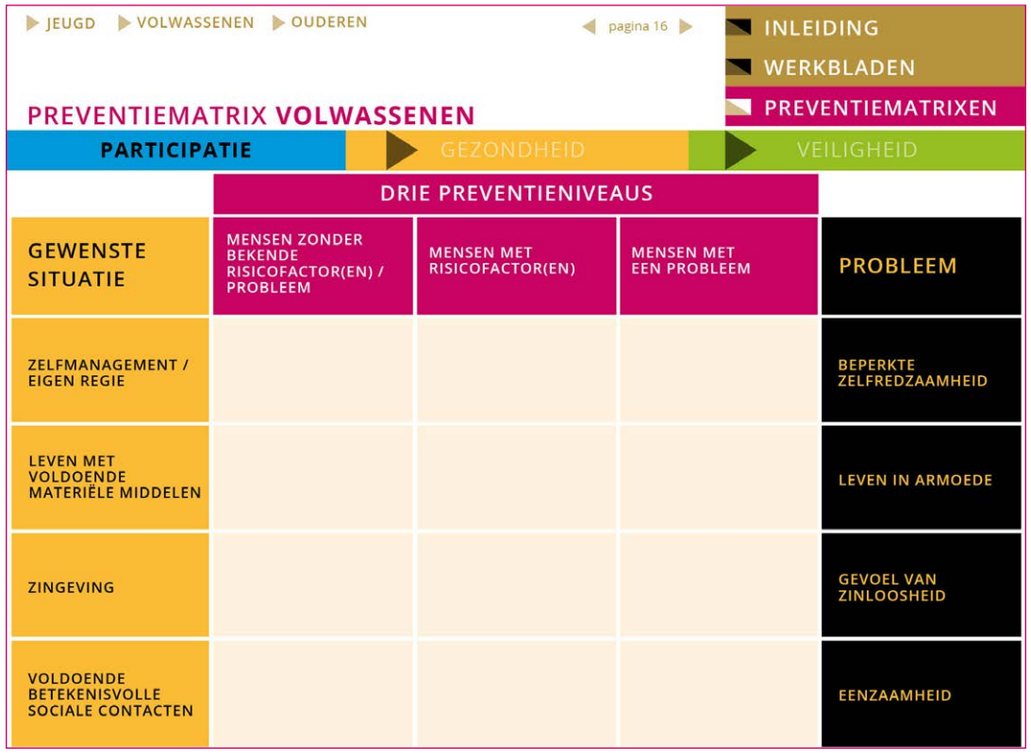

PREVENTIEMATRIXEN

JEUGD

- GEZONDHEID
- VEILIGHEID
- PARTICIPATIE

VOLWASSENEN

- GEZONDHEID
- VEILIGHEID
- PARTICIPATIE

OUDEREN

- GEZONDHEID
- VEILIGHEID
- PARTICIPATIE

ZELF IN TE VULLEN

- GEZONDHEID
- VEILIGHEID
- PARTICIPATIE

PREVENTIEMATRIX JEUGD

GEZONDHEID | VEILIGHEID | PARTICIPATIE

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
GEZOND GEWICHT				ONDERGEWICHT/ OVERGEWICHT/ OBESITAS
MENTAAL GEZOND				ANGST / DEPRESSIE
GEZONDE LEEFSTIJL TEN AANZIEN VAN MIDDELENGEBRUIK				VERSLAVING

Is de basis op orde? Goede infrastructuur van scholen, opvang en speeltuinen. Overstijgende werkwijze om het kind in de context te zien: SamenStarten, Gezamelijk Inschatten van Zorgbehoeften (GIZ-methodiek), SPARK, etc.

PREVENTIEMATRIX JEUGD

VEILIGHEID | PARTICIPATIE | GEZONDHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
VEILIGE THUISSITUATIE (O.A. OUDERSCHAP EN HECHTING)				HUISELIJK GEWELD / MISHANDELING
VEILIGE THUISSITUATIE (O.A. OUDERSCHAP EN HECHTING)				(VECHT)SCHEIDINGEN
VEILIGE SOCIALE OMGEVING / PROSOCIAAL GEDRAG				PESTEN / UITSLUITING
VEILIGE SOCIALE OMGEVING / PROSOCIAAL GEDRAG				JEUGDCRIMINALITEIT
VEILIGE SOCIALE OMGEVING / PROSOCIAAL GEDRAG				RADICALISERING

Is de basis op orde? Goede infrastructuur van scholen, opvang en speeltuinen. Overstijgende werkwijze om het kind in de context te zien: SamenStarten, Gezamelijk Inschatten van Zorgbehoeften (GIZ-methodiek), SPARK, etc.

PREVENTIEMATRIX JEUGD

PARTICIPATIE | GEZONDHEID | VEILIGHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
POSITIEF OPVOED-KLIMAAT IN ALLE LEEFOMGEVINGEN VAN HET KIND				TEKORTSCHIETEND OPVOEDKLIMAAT IN DE LEEFOMGEVING VAN HET KIND
OPGROEIEN MET VOLDOENDE MATERIËLE MIDDELEN				OPGROEIEN IN ARMOEDE
OPTIMALE SCHOOL-LOOPBANEN				SCHOOLVERZUIM / SCHOOLUITVAL / THUISZITTERS
SOCIALE COHESIE / PARTICIPATIE KWETSBARE GROEPEN				SOCIALE UITSLUITING / BEPERKTE ZELF-REDZAAMHEID KWETSBARE GROEPEN

Is de basis op orde? Goede infrastructuur van scholen, opvang en speeltuinen. Overstijgende werkwijze om het kind in de context te zien: SamenStarten, Gezamelijk Inschatten van Zorgbehoeften (GIZ-methodiek), SPARK, etc.

PREVENTIEMATRIX VOLWASSENEN

GEZONDHEID | VEILIGHEID | PARTICIPATIE

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
GEZOND GEWICHT				ONDERGEWICHT/ OVERGEWICHT/ OBESITAS
MENTAAL GEZOND				ANGST / DEPRESSIE
GEZONDE LEEFSTIJL TEN AANZIEN VAN MIDDELENGEBRUIK				VERSLAVING

PREVENTIEMATRIX VOLWASSENEN

VEILIGHEID | PARTICIPATIE | GEZONDHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
VEILIGE THUISSITUATIE				HUISELIJK GEWELD/ MISHANDELING
VEILIGE THUISSITUATIE				(VECHT)SCHEIDINGEN
VEILIGE SOCIALE OMGEVING / PROSOCIAAL GEDRAG				PESTEN / UITSLUITING
ZORGTAKEN IN BALANS				(MANTEL)ZORG

PREVENTIEMATRIX VOLWASSENEN

PARTICIPATIE GEZONDHEID VEILIGHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
ZELFMANAGEMENT / EIGEN REGIE				BEPERKTE ZELFREDZAAMHEID
LEVEN MET VOLDOENDE MATERIËLE MIDDELEN				LEVEN IN ARMOEDE
ZINGEVING				GEVOEL VAN ZINLOOSHEID
VOLDOENDE BETEKENISVOLLE SOCIALE CONTACTEN				EENZAAMHEID

PREVENTIEMATRIX OUDEREN

GEZONDHEID | VEILIGHEID | PARTICIPATIE

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
GEZOND GEWICHT				ONDERGEWICHT/ OVERGEWICHT/ OBESITAS
MENTAAL GEZOND				ANGST / DEPRESSIE
GEZONDE LEEFSTIJL TEN AANZIEN VAN MIDDELENGEBRUIK				VERSLAVING
VROEGSIGNALERING DEMENTIE				LATE SIGNALERING DEMENTIE

PREVENTIEMATRIX OUDEREN

VEILIGHEID | PARTICIPATIE | GEZONDHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
VEILIGE THUISSITUATIE				HUISELIJK GEWELD / MISHANDELING / FINANCIËLE UITBUITING
VEILIGE SOCIALE OMGEVING / PROSOCIAAL GEDRAG				PESTEN / UITSLUITING
GOED BEGELEIDE MANTELZORGER				ONTSPOORDE MANTELZORGER

PREVENTIEMATRIX OUDEREN

PARTICIPATIE GEZONDHEID VEILIGHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM
ZELFMANAGEMENT / EIGEN REGIE				BEPERKTE ZELFREDZAAMHEID
LEVEN MET VOLDOENDE MATERIËLE MIDDELEN				LEVEN IN ARMOEDE
ZINGEVING				GEVOEL VAN ZINLOOSHEID
ZELFSTANDIG BINNEN EN BUITEN HET HUIS KUNNEN BEWEGEN				BEPERKTE FYSIEKE MOBILITEIT
VOLDOENDE BETEKENISVOLLE SOCIALE CONTACTEN				EENZAAMHEID
DIGIVAARDIG				DIGIBEET

PREVENTIEMATRIX

PARTICIPATIE	GEZONDHEID	VEILIGHEID

	DRIE PREVENTIENIVEAUS			
GEWENSTE SITUATIE	MENSEN ZONDER BEKENDE RISICOFACTOR(EN) / PROBLEEM	MENSEN MET RISICOFACTOR(EN)	MENSEN MET EEN PROBLEEM	PROBLEEM